

La Maternitat d'Elna: Tres històries connectades per la generositat i la memòria

El centre que va acollir mares refugiades a la Catalunya Nord entre 1939 i 1944 connecta el destí de tres persones separades pel temps

Elisabeth Eidenbenz amb un dels nadons nascuts a la Maternitat d'Elna. Font: *La Maternitat d'Elna*, Assumpta Montellà

Any 1939. Barcelona és bombardejada per l'exèrcit de Franco i, davant la imminent caiguda del règim republicà, els seus habitants es veuen obligats a abandonar la ciutat. Antònia Serrapinyana, de la mà dels seus dos fills i marit, emprèn camí cap a França. La jove, embarassada de sis mesos, es dirigeix a Figueres.

Allà, el seu home, Mateu Pou, té un amic que els dona un sostre per passar la nit. El seu fill petit, Rafael Pou, en aquell moment un nen d'uns tres anys, recorda veure com bombardejaven Figueres: "Imagina't quines imprudències que fem quan som petits, que vaig sentir avions i vaig treure el cap per la finestra". El matí següent la família inicia la travessia que els allunya de l'Estat franquista a través de les muntanyes. Tot i l'estat d'Antònia i les dificultats del camí, arriben a França.

Al contrari que la majoria d'exiliats, no van a parar a cap camp de concentració com el [d'Argelers](#). Mateu Pou té documentació francesa, que els permet anar a Canet de Rosselló i, més tard, establir-se a [Perpinyà](#). Tres mesos després neix Claudi a l'Hospital *Saint Jacques*. Malgrat tenir els papers i haver-se integrat, l'Antònia marxa de l'hospital amb males sensacions: sembla que el tracte que es té amb els refugiats no és igual de bo que amb els locals.

Serrapinyana queda embarassada del seu següent fill, l'Antoni, i sent a parlar d'una noia estrangera que resideix a Elna i tracta molt bé les parteres: Elisabeth Eidenbenz. Com ha fet amb tantes mares, la noia acull Antònia a la Maternitat d'Elna perquè pugui donar a llum al seu fill. La Maternitat fa quatre anys que està en funcionament, i la feina mai és poca.

Maternitat d'Elna: la llar de les mares exiliades

El novembre de 1939, la jove Elisabeth Eidenbenz, de 26 anys, ocupa una gran casa a Elna amb l'ajuda dels seus companys del [Servei Civil Internacional](#) (SCI). Allà, tot i el mal estat en què es troba l'edifici, hi funda la famosa Maternitat d'Elna: un espai que acull tota dona refugiada, especialment a les recloses a Argelers, perquè doni a llum en condicions. El SCI li fa un préstec de 30.000 francs, però la jove Eidenbenz rep ajuda efectiva després de posar un anunci als diaris de Suïssa: "Necessitem ajuda humanitària, acceptarem roba de segona mà i menjar", insistint a reclamar peces de roba perquè les dones arriben molt brutes del camp donat que les condicions són molt dures: es viu en barracons sense finestra, i l'aire fred i la pluja hi entren de totes formes. Gràcies a l'acreditació com a membre del SCI, l'Elisabeth pot endur-se les embarassades cap a Elna perquè disposin d'un entorn adequat.

Edifici on es troba la Maternitat d'Elna. Font: *La Maternitat d'Elna*, Assumpta Montellà

En principi, Eidenbenz està obligada a retornar les pacients a Argelers un cop acaba el seu embaràs. Ella, però, té un as a la màniga: com que la zona és molt agrària i els propietaris dels cultius de vinyes demanen temporers, mira de col·locar-les en aquests llocs de feina. Mentre tenen ocupació, les exiliades

poden ser a França sense obligació de tornar al camp de concentració o al seu país d'origen.

Durant l'estada a la Maternitat, les dones han de col·laborar amb les feines de casa dins les seves capacitats. L'Elisabeth els diu: "La que sàpiga cuinar, que cuini, la que sàpiga cosir, que cusi, i la que no, a fregar els vidres i l'escala". La funció de llevadora l'exerceixen entre algunes de les mateixes pacients, a les que Eidenbenz fa dir "dones sàvies": dones que, amb els seus remeis casolans, saben controlar un part. L'Elisabeth no té coneixement mèdic, però amb la seva capacitat administrativa posa solució a tot inconvenient: planta un hort al jardí de la casa, construeix bressols a partir de les caixes de fruita del mercat local, signa un acord amb la companyia Nestlé per rebre llet en pols, etc. Així, a la Maternitat s'hi viu sense cap luxe, però en condicions.

"La que sàpiga cuinar, que cuini, la que sàpiga cosir, que cusi, i la que no, a fregar els vidres i l'escala"

Els anys passen, l'entitat creix, i el panorama internacional canvia. Arriba l'any 1942 i l'Elisabeth es veu obligada a deixar que la [Creu Roja](#) absorbeixi la Maternitat d'Elna per aixoplugar-se diplomàticament del govern francès nazi. Amb aquest canvi, arriben infermeres professionals a l'edifici i el nivell sanitari augmenta. Per altra banda, els dirigents obliguen Eidenbenz a entregar tot nadó jueu nascut a la maternitat. Durant la seva estada al complex, ja el 1943, Antònia Serrapinyana veu com "la Gestapo s'emporta unes jueves arrossegant-les pels cabells". L'Elisabeth no tolera aquesta situació, i en imposar-s'hi rep un ultimàtum: el govern l'acomia de la maternitat perquè "no és una persona capacitada per obeir ordres". Malgrat tot, els mesos passen i ningú s'acosta a fer-la fora, així que la jove continua exercint fins al 1944, quan la situació internacional es torna insostenible. "Tanquem, això s'ha acabat, marxem o ens mataran a tots", es veu obligada a anunciar Eidenbenz.

Fotografia d'un grup de dones que va conuiu a la Maternitat d'Elna. Font: Font: *La Maternitat d'Elna*, Assumpta Montellà

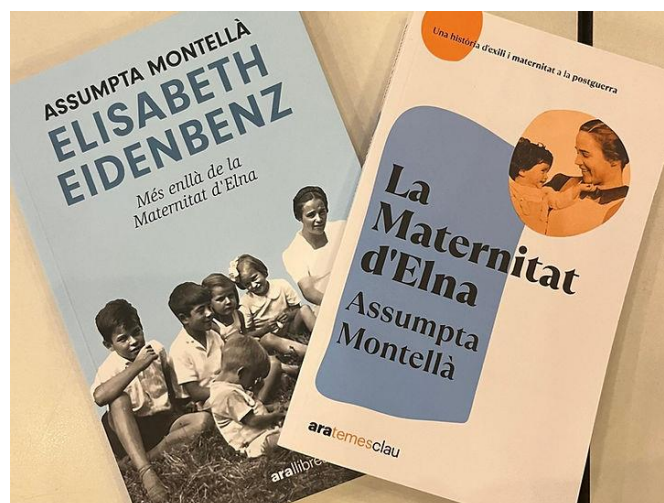
“Tanquem, això s’ha acabat, marxem o ens mataran a tots”

Després d’anys lluitant i dedicant-se a ajudar als altres, Elisabeth es retira a Rekawinkel, poble al costat de Viena, on passarà la vellesa. Allà, la seva vida passa tranquil·la, lluny de la guerra i dels reconeixements, que mai va buscar. Però això canvia de cop quan es desperta amb l’arribada de la carta d’una tal Assumpta Montellà, historiadora que està fent recerca sobre el camp d’Argelers i que vol saber de la seva història.

Assumpta Montellà i la memòria retrobada

Montellà, nascuda l’any 1958 a Mataró, fa temps que cerca informació sobre l’exili republicà, per això, es desplaça a la platja d’Argelers per investigar al respecte. El fet d’haver estat mare fa poc temps, determina que es faci la pregunta que inicia el descobriment de la seva vida: “Hi havia embarassades al camp d’Argelers?”. La cerca de la resposta la fa arribar fins a Elisabeth Eidenbenz, dona que aparentment va atendre parteres refugiades a França entre 1939 i 1944.

Per tal de trobar aquest nom, Montellà ha hagut d’unir cables a partir del testimoni de dones dels voltants d’Argelers. Quan rep una fotografia de la mateixa Maternitat d’Elna, es desplaça fins a l’edifici i hi troba una placa: “En aquesta casa, sobre la tutela d’Elisabeth Eidenbenz, -deia- han nascut 597 persones”. Un cop té el nom que busca, la historiadora fa una cerca a Google i troba el telèfon i l’adreça d’aquesta persona misteriosa. Així, les dues dones unides per un fil encara molt prim, inicien una conversa per carta on la ja l’anciana Elisabeth li relata la seva activitat a Elna. La dinàmica s’atura durant uns mesos en què Eidenbenz, de 93 anys, cau malalta. Vista la situació, Assumpta decideix que és hora de visitar Rekawinkel abans que es pugui perdre un testimoni de tal valor.

Les dues obres d'Assumpta Montellà sobre la figura d'Eidenbenz, *La Maternitat d'Elna* i la *Biografia d'Elisabeth Eidenbenz*. Font: Pròpia

Al llarg dels següents sis anys, Montellà i la seva filla petita es desplacen regularment a parlar amb Eidenbenz. Després de la publicació del llibre *La Maternitat d'Elna*, l'any 2005, i de la lluita de l'escriptora per donar veu a aquesta història, Elisabeth mor a Zúric l'any 2011. Per sort, Assumpta ja s'ha assegurat que la tasca d'aquest personatge no passi desapercibuda. Des de llavors, ha publicat la biografia de l'Elisabeth i s'ha dedicat a organitzar excursions i xerrades populars per continuar difonent la història que li va canviar la vida.

“Era una dona que va regir la seva vida amb grans principis -recorda-, lluitava per la solidaritat, el pacifisme, i sobretot per la generositat: ho va donar tot a canvi de res”.